רחל היימן

לזרוק ספרים

ורק אלה, ספרי העיון, אין בהם חפץ. כלומר הם רק חפץ, אני אומרת בשקט, ומבינה שהם מעבר לחפצים בשבילי

גם אני עומדת לזרוק ספרים מהבית. אעשה את זה עכשיו. לא אטיל את המלאכה על יורשיי. המקום בחדרים ובסלון צר מהכיל. אי אפשר להכניס עוד ספרייה או למלא את הקיר בעוד מדפים, וגם במחסן שבחוץ אין פינה בשבילם. לאט לאט גדלה כמות הספרים הַזמינה לי במחשב הנייד ובמכשיר הסלולרי החכם שלי. שם הם לא תופסים מקום. שם אין צורך לנקות מהם אבק.

הסגר בבית יצר אצל רבים מאתנו איזו תחושת קינון המבקשת לעצב את הבית מחדש, לעשות שינויים במרחב – וגם הספרים הישנים נכללים בתוכנית ארגון החלל החדש.

הספרים שאני עומדת לסלק הם מזן מסוים. אני לא יכולה למסור אותם וודאי לא למכור. אלה ספרים שאין מי שחפץ בהם. אלה ספרי עיון. אם אדייק, אלה ספרים על ספרות. מחקרים בספרות. הם קובצו זה לזה לאורך שנות לימודיי, שנות העבודה כמורה לספרות. פעם אהבתי לקרוא בהם, למצוא פרשנות עדכנית עכשווית ליצירות שלמדתי או לימדתי. בשנים האחרונות רוב החומרים נמצאים ברשת, עוברים אליי בלחיצת מקש ויורדים במהירות לתוך מערכי השיעור או המצגות.

הספרים האלה, ספרי הנייר, נשארו איתי עוד שנה ועוד שנה כי אולי פעם אעלעל בהם, אזדקק להם. אז זהו, הזמן החולף הוכיח שאני לא.

ועל אף ההבנה שהם לא נחוצים לי, קשה לי להוציא אותם. משהו בהם מסרב להיזרק. הם מתחננים על נפשם. אנחנו חלק ממך, זוכרת? על רבים מהם בחלק הפנימי של הכריכה כתוב שם הנעורים שלי. הריח שהם מעלים בי הוא ריח של פעם. יש בהם אסופות מחקרים ויצירות לסמינריון זה או אחר. עיון בשירת הקודש או שירת החול בספרד. פרשנות לטקסטים מימי הביניים, לטקסטים שנוצרו בתקופת ההשכלה, מחקרים בספרות עברית וכללית לדורותיה. עיסוק ביוצרים וביצירות, תואר ראשון תואר שני, מדעי הרוח בתפארתם.

הנה שלושת הספרים האדומים הללו שצבעם דהה מעירים בי את זיכרון ימי עבודתי במפעל לחקר השירה והפיוט שבספרייה הלאומית. פרופ׳ עזרא פליישר מסביר לי כיצד למצוא את חלקי הקדושתא האבודה. הוא פותח את הספר וההסבר הבהיר של מבנה הפיוט נמצא שם. פרופ׳ דן פגיס נכנס לומר שלום ואני מקשיבה לשיחה בין שני ענקי הרוח הללו. לא תמיד מבינה, אבל האור בעיניהם מושך אותי. לפעמים הם אפילו שואלים לדעתי, כשפונים אלי בתואר הגברת ושם משפחתי מוצמד אליו ואני בקושי בת עשרים ואחת. גינונים משם.

אותם ימים התחלתי לבנות לי ספריית עיון. ספרייה משלי. רכשתי ספר ועוד

ספר. ספרים שאליהם יצקו הכותבים את מחשבותיהם ומחקריהם. כל ספר קניתי בתשומת לב, בהתגברות על חסרון הכיס של אותם ימים. הם אפשרו לי את החירות ללמוד בחדרי במעונות הסטודנטים בלי להיות תלויה בשעות הפתיחה של הספרייה. הם מילאו את המדפים בחדרי בתקווה שפעם יהיה לי חדר עבודה משלי (זה מעולם לא קרה). ספרי מחקר ועיון העוסקים בספרות העברית ואף הכללית לדורותיה. טקסטים שזיהו תהליכים ומגמות, חקרו רבדים היסטוריים ופואטיים, שאלו לקשרים והקשרים בין חברה תרבות וטקסט. ספרים אלה כבר שנים לא נקראים. אני לא מכירה סטודנטים שירצו אותם. ילדיי שבגרו עוסקים בתחומים אחרים.

דלדולם של מדעי הרוח, אני חושבת לעצמי, ועורמת אותם לערמה.

חכי רגע, מתגנב חשש, אולי בימי הפנסיה יתחשק לך לחזור ולקרוא או אפילו להירשם לאוניברסיטה ולכתוב דוקטורט. ממש כך לוחשים לי הספרים הללו שעה שהם מריחים את הסכנה, מנסים לפתות אותי בקול מאובק.

אני מכירה אותם. קראתי בהם יותר מפעם אחת. על רובם נבחנתי או נעזרתי בכתיבת עבודות בהכנת שיעורי ספרות. נתתי בהם סימני עפרון או אפילו עט, הדבקתי דבקיות צבעוניות בין דפיהם. ספרים צהבהבים עבי כרס. כריכות שהיו פעם צבעוניות מנסות עדיין למשוך עין ולב. מחביאות גופנים ארכאיים. חיבורי דוקטורט שעברו התאמה לקריאת קהל שוחרי הספרות. פעם אנשים אהבו לקרוא לא רק את היצירה אלא גם על היצירה. היום בקושי קוראים את הטקסט הראשוני אז מקור שניוני. מי זקוק לו?

עברתי יחד איתם בתים, הכנסתי אותם לארגזים ופרקתי אותם מארגזים, ארזתי אותם בשעת שיפוץ ותמיד החזרתי אותם למדפים. העברתי אותם מצד ימין לשמאל ומלמעלה למטה ושוב למעלה.

חונכתי על משפטים שלא מאפשרים לי לזרוק ספרים כמו שאני זורקת כלי בית, בגדים ורהיטים. כלומר מעבירה הלאה לחנות יד שנייה או לתרומה. ואם אוציא אותם לאיזו ספריית רחוב? עולה בתוכי צל של פתרון. בשנים האחרונות יש פריחה של מדפי רחוב. לא. זה חסר תוחלת, אני יודעת. איש לא ייקח אותם. הם יירטבו בגשם וייהפכו למטרד. אז אולי תשאירי אותם בבית? הם לא מבקשים אוכל. לפחות את ארבעת הכרכים של זה וזה תשאירי. הרבה עבודה, הרבה שעות חקר וכתיבה יש בספרים הללו ועכשיו מה יהא עליהם?

אולי בעתיד תחזור הספרות ויחזרו לימודי הספרות למקום המבין את חשיבותם ואז אולי יימצא לספרי מבקש? אולי זה יקרה. כן, למה לא? כמו וינטג' בריהוט וביגוד יהיו ספרי וינטג' של מדעי הרוח?

אני מחפשת להם בית ברשת. שם אני מוצאת הצעות לעבודות עיצוב ויצירה עם ספרים כחומר. אני חושבת לעצמי, תעשי מהם שולחן או קיר דקורטיבי.

"לא!", צועקים אליי הספרים. אנחנו לא חומר, הם נעלבים, אנחנו רוח.

אני זוכרת את רוב הכותבים אותם. אנשים שמילאו את מחשבותיי בתקופת הלימודים ולאחריה. פרופסור זה מומחה לספרות עברית חדשה, או זו המומחית לאחד מהמשוררים הנלמדים בבתי הספר. דוקטור זה או זו שידעו לרתק אותנו בהרצאות

מרחיבות דעה ודמיון או ההפך, לשעמם עד פיהוק. אבל כולם ידעו לכתוב. כולם אנשים ונשים שהידע שלהם עורר בי קנאה עזה ותשוקת למידה. הם היו גיבורי התרבות מבחינתי.

אני לא רוצה לתת אותם כתשורה כפויה. לפני שנים, בכל ביקור הפציר בי סבא ניסן, שהבין שמי שיצטרך לפנות את הספרייה שלו אחריו ישליך מן הסתם את רוב הספרים לפח האשפה: את הרי עוסקת בספרות אז קחי, קחי, אל תתביישי. לא התביישתי. לא את כולם רציתי אבל הבנתי אז את המצוקה שלו, המצוקה שעכשיו נמצאת בי.

אז אני מוציאה אותם מהמדפים. אחד אחד והלב נחמץ. מהספרייה הודיעו שאין להם צורך בספרים אלה. ספרים טובים מחפשים בית, כתבתי ואין מבקש.

זה אומר לקחת אותם לגריסה. לפח המחזור השכונתי. אני מתחילה משא ומתן עם כל ספר מהערמה. כל אחד מהם מתווכח איתי, מסביר שאני פשוט לא יודעת ולמעשה בעתיד אזדקק לו, אחפש דווקא אותו. את ניתוח הפיוט או החבורה הספרותית הזו שהייתה משמעותית כל כך במילייה התרבותי כאן.

אני עדיין ממשיכה וקונה ספרי נייר. במיוחד ספרי קריאה, ספרות יפה כמו שמכנים אותם. חלקם אני קוראת ומעבירה הלאה וחלקם אני משאירה אצלי כי אהבתי, כי אולי אחזור ואקרא, כי אולי ארצה לצטט מהם או אחפש בהם נחמה. ספרי הקריאה מתבוננים בספרי העיון הללו בגבהות לב. יודעים שהם במעמד אחר. אותם אפשר לתת. תמיד אפשר יהיה לקרוא סיפור טוב או רומן. גם ספרי השירה מרגישים בטוחים. תמיד צריך לעלעל בהם כשכותבים ברכה או לחילופין הספד.

ורק אלה, ספרי העיון, אין בהם חפץ. כלומר הם רק חפץ, אני אומרת בשקט, ומבינה שהם מעבר לחפצים בשבילי. מחפצים אין לי קושי להיפרד. אין לי גם חרטה מאוחרת. מספרים כן.

אני מחזירה אותם למדפים, מתעלמת ממבטי התרעומת המשפחתית המופנים אליי, ואומרת: אולי בקיץ.